

تأثیر نوسان در صادرات بر اقتصاد کشورهای در حال توسعه*

نویسنده: دکتر محمدقلی یوسفی

چکیده

این مقاله تأثیر نوسان در دریافتهای ارزی را بر اقتصاد ۵۷ کشور در حال توسعه و ۲۰ کشور توسعه یافته در طول دوره ۱۹۶۰-۱۹۸۷ مورد بررسی قرار می‌دهد. نتیجه بررسی، نشان می‌دهد که بی‌ثباتی در صادرات کشورهای در حال توسعه خیلی بیشتر از کشورهای توسعه یافته است؛ همچنین طی این مدت افزایش هم یافته است، در حالی که این بی‌ثباتی در کشورهای توسعه یافته کاهش یافته است. محاسبه ما همچنین نشان می‌دهد که بی‌ثباتی صادرات کشورهای در حال توسعه با بی‌ثباتی در هر دو مورد قیمت و مقدار همراه بوده و از منابع عرضه و تقاضا منشأ گرفته است، و از این طریق، بر رشد صادرات و درآمد آنها تأثیر گذاشته است. بی‌ثباتی در صادرات یک عارضه اقتصادی است که فقط در کشورهای در حال توسعه رخ می‌دهد. اما این موضوع، دال بر آن نیست که این کشورها نباید در راه افزایش دریافتهای ارزی خود بکوشند، همچنین حاکی از آن نیست که آنها نباید به دریافتهای صادراتی اهمیت بدهند یا آن را به عنوان یک منبع مهم وجوه سرمایه‌گذاری در نظر بگیرند یا به وامهای خارجی روی آورند. بلکه مقصود آن است که کشورهای در حال توسعه باید اصلاحات و تغییرات ساختاری لازم را در اقتصاد خود پدید آورند و موانع و مشکلات موجود در تقاضا و عرضه صادرات خود را بر طرف سازند؛ و پس از آن، بکوشند دریافتهای ارزی خود را افزایش دهند.

* این مقاله در دومین کنفرانس برنامه‌ریزی و توسعه ارائه گردیده است.
● عضو هیئت علمی دانشکده اقتصاد دانشگاه علامه طباطبائی

مقدمه

اعتقاد عمومی بر این است که ویژگیهای عمومی توسعه اقتصادی کشورهای در حال توسعه و روند تجاری این کشورها موجب نوسانهای گسترده در دریافتیهای ارزی آنها می‌گردد، و از آن طریق، بر پیچیدگی برنامه‌ریزی اقتصادی می‌افزاید و بر فرایند توسعه اقتصادی آنها تأثیر معکوس می‌گذارد. مطالعات گوناگون نظری و تجربی میردال (Myrdal, 1956)، نرکس (Nurkse, 1958)، سینگر (Singer, 1950)، کاین کراس (Cainecross, 1962)، مییر (Meier, 1963)، سیمپوزیوم کیکلوس (Kyklos Symposia, 1958)، سازمان ملل (United Nation, 1958)، کوپوک (Coppock, 1962)، مک بین (MacBean, 1966)، لیم (Lim, 1974)، گلزاکوس (Glezakos, 1973 and 1984)، موران (Moran, 1983) و ویوداس (Voivodes, 1974)، این نظریه را رواج دادند که بی‌ثباتی صادراتی، از طریق ایجاد بی‌ثباتی در متغیرهای کلیدی کلان اقتصادی، ضربه‌های بسیاری بر تخصیص منابع بومی و نرخ رشد اقتصادی وارد می‌سازد. گفته شده است که بی‌ثباتی در دریافتیهای ارزی که منجر به محاسبات غلط تجاری، احتکار و تورم می‌شود، باعث وقفه در واردات کالاهای واسطه‌ای سرمایه‌ای می‌گردد که برای اجرای برنامه‌های توسعه آنها حیاتی است و موجب بی‌ثباتی در دریافتیهای دولت می‌شود؛ بدین ترتیب، از توانایی برنامه‌ریزی دولتی و هماهنگی فعالیتهای اقتصادی می‌کاهد و رشد کلی اقتصاد را محدود می‌سازد.

اما نظرات ارائه شده در بالا، به هیچ روی بدون پاسخ نماند و خط فکری دیگری که دربرگیرنده افرادی از قبیل کین (Kein, 1958)، هیرشمن (Hirschman, 1959)، مایکلی (Michaely, 1977) و مک بین (MacBean, 1966) است، ضمن یافتن یک رابطه ضعیف و مثبت بین بی‌ثباتی در صادرات و رشد اقتصادی، معتقدند که بی‌ثباتی صادراتی ممکن است تأثیر مثبت و مفیدی برای رشد اقتصادی داشته باشد، به علاوه، مطالعات اقتصادسنجی مک بین (MacBean, 1966)، کین و ویوداس (Kenen and Voivodes, 1972)، لیم (Lim, 1974)، رینولدز (Reynolds, 1963) و نیز اماسانگا و اویدگوا (Nziramasanga and Obidegwa, 1981) بر اساس مطالعه‌برشی^۱ هیچ‌گونه رابطه مؤثری بین نرخ توسعه اقتصادی و درجه بی‌ثباتی نیافتند.

بر همان اساس، نودسن و پارنس (Khudsen and Parnes, 1975) و یوتوپولوس و ناجنت (Yotopoulos and Nugent, 1976) چنین نتیجه گرفتند که رشد اقتصادی در کشورهای بی ثباتی بیشتری دارند، زیادتر است. افزون بر این، این اعتقاد عمومی که صادرات کشورهای در حال توسعه با نوسانهای بیشتری در مقایسه با کشورهای توسعه یافته روبه روست، در مطالعه مک بین (MacBean, 1966) مورد تردید قرار می گیرد. ماسل (Massel, 1970)، مک بین و ناین (MacBean and Nguyen, 1980 and 1981) و ترنر و لامبرت (Turner and Lambert, 1981) نیز بین تمرکز کالایی در صادرات و بی ثباتی در صادرات رابطه روشنی رانمی بینند که معمولاً گفته می شود عامل بی ثباتی در صادرات کشورهای در حال توسعه می گردد. در حقیقت گفته می شود که صادرات کالاهای صنعتی به همان اندازه یا بیشتر از کالاهای صادراتی اولیه نوسان دارند (عسکری و وکیل Askari and Vakil, 1974, p. 88)، کوپوک (Coppock, 1962, pp. 40-41 and p.104)، مایکلی (Michaely, 1962, pp. 78-79)، مک بین (MacBean, 1966, pp. 39-47)، ماسل (Massel, 1964)، سوتر (Souter, 1970, p.60)، نودسن و پارنس (Knudsen and Parnes, 1975, pp. 71)، سوتر (Souter, 1977, p.294).

به نظر می رسد که شواهد عموماً بر نبود همراهی پایدار و مؤثری بین تنوع سازی، خواه کالایی و خواه بازاری، و بی ثباتی در صادرات دلالت دارد. بنابراین، گفته شده است که متنوع سازی ضرورتاً بی ثباتی در صادرات را کاهش نمی دهد، بلکه ممکن است حتی آن را افزایش دهد (Coppock, 1962, p.95)، مایکلی (Michaely, 1962, p.29)، ماسل (Massel, 1964)، کینگستون (Kingston, 1973, p.387 and p.194)، نایا (Naya, 1973, pp. 636-639)، یوتوپولوس و ناجنت (Yotopoulos and Nugent, 1976, p.340). بنابراین، چنین پیشنهاد می شود که واکنش هر سیاست تجاری باید بر اساس اینکه هر کشور چگونه بین این دو موضوع یکی را انتخاب کند، ارزیابی شود (کاتراک Katrak, 1973, pp.557-563) و لاسون و تئوبالد (Lawson and Teubald, 1976, pp. 275-274). اما نا اطمینانی معمولاً یک عامل بسیار مهم و غیر قابل چشمپوشی است (شیاو-کمپو Schiavo-Campo 1968, p. 137) و ماسل (Massell, 1970a, p.404). بنابراین پیشنهاد شده است:

”برای این کشورها (کشورهای کمتر توسعه یافته آفریقا) به نظر منطقی می آید که

صادراتشان را به عنوان منبع سرمایه گذاری نادیده بگیرند و به دنبال منابع دیگری باشند. یعنی بی ثباتی صادراتی بالا در یافته‌های ارزی را منبع غیر قابل اعتمادی برای تأمین مالی پروژه‌های سرمایه‌ای می‌کند. بدین روی، به دلایل احتیاطی برای کشورهای بابتی ثباتی بالا در صادراتشان منطقی به نظر می‌رسد که منابع تأمین اعتبار خود را متنوع نمایند و از وابستگی به دریافته‌های ارزی از طریق صادرات به سمت منابع دیگر، از جمله پس اندازهای بومی یا تشکیلات بین‌المللی برونند تا اینکه نوسانهای بالقوه در جریان ورود سرمایه از طریق دریافته‌های صادراتی خود را از بین ببرند" (Fosu, 1991, p.75).

اما با توجه به امکانات محدود پس اندازهای بومی (چنری و استروت، Chenery and Strout, 1966)، مکینن (McKinnon, 1964) و تأثیرات نامطلوب کمکهای خارجی (رحمان، Rahman, 1967 and 1968)، گریفین و انوس (Griffin and Enos, 1970)، لاند (Landau, 1969)، چنری و اکستین (Chenery and Eckstein, 1970)، لف (Lef, 1968)، ویسکاف (Weisskopf, 1972)، سینگ (Singh, 1975) همراه با اهمیت فزاینده صادرات، نه تنها به عنوان تأمین مالی سرمایه گذاری، بلکه همچنین به عنوان یک جنبه مهم هر راهبرد توسعه (هبرلر، 1958)، بلاسا (Balassa, 1978)، چنری (Chenery, 1979)، امری (Emery, 1967)، هلر و پورتر (Heller and Porter, 1978)، تایلر (Taylor, 1981)، رام (Ram, 1985)، کاوسی (Kavoussi, 1984)، میزلز (Maizelz, 1968)، مایکلی (Michaely, 1977)، کشورهای در حال توسعه نمی‌توانند بخش صادراتشان را نادیده بگیرند. در حقیقت، نادیده گرفتن بخش صادرات احتمالاً نتایج منفی به بار خواهد داشت (بلاسا 1971)، بهاگواتی (Bhagwati, 1978)، کوردون (Cordon, 1980) و لیتل، سایتوسکی و اسکات (Little, Scitovsky and Scott, 1970). بنابراین، مهم است که علت بی ثباتی صادراتی را شناسایی کنیم و بکوشیم عوامل این نوسانها را از میان برداریم. با توجه به اهمیت موضوع، در این مقاله می‌کوشیم که موضوع نوسانهای صادراتی و علت و تأثیرات آن را مطالعه نماییم. هدف اصلی مقاله، پاسخ به پرسشهای زیر است:

۱. آیا کشورهای در حال توسعه در مقایسه با کشورهای توسعه یافته با نوسانهای صادراتی

بیشتری مواجه هستند؟

۲. آیا بی ثباتی صادراتی کشورهای در حال توسعه، طی زمان، افزایش یا کاهش یافته است؟

۳. اثر این نوسانهای صادراتی بر رشد اقتصادی آنها چگونه است؟

۴. آیا نوسان در دریافتیهای صادراتی همراه با نوسان در قیمت و مقدار کالاهای صادراتی

بوده است؟

۵. آیریشه این بی ثباتی در دریافتیهای صادراتی داخلی است یا خارجی یا ترکیبی از هر دو؟

آنچه در پی خواهد آمد، روش شناسی و منابع آماری را ارائه می دهد. در بخش سوم، یافته های تجربی ارائه می شود. در بخش چهارم، رابطه بین بی ثباتی در دریافتیها با مقدار و قیمتها مورد بحث قرار می گیرد. بخش پنجم، به تأثیر بی ثباتی صادرات بر درآمد و رشد اقتصادی می پردازد. بخش ششم، در مورد منابع بی ثباتی است، و در بخش هفتم، نتیجه گیری کلی از بحث را ارائه می دهد و استنباطهای حاصل از مطالعه را به بحث می گذارد.

روش شناسی

در نوشتارهای مربوط به موضوع،^۱ شمار زیادی معیار اندازه گیری بی ثباتی در دریافتیهای صادراتی پیشنهاد شده است، از قبیل شاخصهای خطی، نمایی و شاخص میانگین متحرک. اختلاف عمده بین آنها در روش حذف روند از آمار پایه است. اما دو شاخص قبلی به سبب تخمین براساس نرخ رشد یا قیمت ثابت برای کشور خاصی به کار می روند که نمی توان از آنها برای مقایسه استفاده کرد، اگرچه شواهد تجربی نشان می دهد که صادرات در هر کشور در حال توسعه با کشور دیگر در زمانهای مختلف خیلی متفاوت است.^۲ همچنین عیب اصلی معیار آخری آن است که آمارها در ابتدا و انتهای سری زمانی از دست می روند. اما دسترسی به آمارهای سری زمانی برای مدت طولانی تر استفاده از این شاخص را ممکن ساخته است. در نتیجه، روش مورد استفاده در اینجا شاخص بی ثباتی مک بین است که انحرافها را از میانگین متحرک پنجساله ارقام مورد

۱. ماسل (Massel, 1964) از خطای معیار یا تخمین رگرسیون خطی روی زمان تقسیم بر میانگین سالهای مورد نظر استفاده کرد. کوپوک (Coppock, 1962) از شاخص روند نمایی و مک بین (MacBean, 1966) از انحرافها از میانگین متحرک پنجساله را به عنوان شاخص بی ثباتی مورد استفاده قرار دادند. برای اطلاع از این معیارها، نگاه کنید به لاو (Love, 1987) مک بین و ناین (MacBean and Nguyen, 1988).

۲. نگاه کنید به: World Bank (1992).

ملاحظه اندازه گیری می نماید. به صورت نمادین، شاخص مورد نظر به شکل زیر خواهد بود.

$$I_X = (100/n - 4) \sum (X_t - X_t/X_t) \dots \quad (1)$$

جایی که I_X شاخص بی ثباتی صادرات، n تعداد سالها، X_t دریافتهای واقعی صادرات، X_t میانگین متحرک پنجساله از ارقام X_t متمرکز بر سال t است.

آمارها

نرخ رشد قیمتهای صادراتی به مقدار و ارزش دریافتهای صادراتی محصول ناخالص داخلی ۵۷ کشور توسعه نیافته و ۲۰ کشور توسعه یافته برای سالهای ۱۹۶۰-۱۹۸۷ میلادی، به ترتیب، از سالنامههای آماری صندوق بین المللی پول و حسابهای ملی سازمان ملل گرفته شده است. زمان مورد مطالعه، به دو دوره مساوی ۱۹۶۰-۱۹۷۳ و ۱۹۷۴-۱۹۸۷، برای بررسی چگونگی تغییر در میزان بی ثباتی طی دوره مورد مطالعه، تقسیم شده است.

یافته ها

سطح بی ثباتی

میانگین شاخص بی ثباتی کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته در جدول ۱ آورده شده است. همان طوری که در جدول می بینیم، میانگین شاخص بی ثباتی کشورهای توسعه نیافته چهار برابر آن در کشورهای توسعه یافته طی سالهای ۱۹۶۰-۱۹۸۷ بوده است. این یافته بانیجه گیری ارب و شیاو (Erb and Schiavo, 1969, p. 280)، کنن و ویوداس (Kenen and Voivodas, 1972, p. 796)، نایا (Naya, 1973)، لاسون (Lawson, 1974, pp. 64-65)، نودسن و پارس (Knudsen and Parnes, 1975, pp. 63-79)، شی هی (Sheehy, 1966)، لیت (Leith, 1970, p. 268) و گلازاکوس (Glazakos, 1973, pp. 677-678) در تطابق است که گفته اند بی ثباتی صادراتی کشورهای در حال توسعه بیشتر از بی ثباتی صادراتی در کشورهای توسعه یافته است.

جدول ۱. شاخص بی ثباتی در صادرات کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته، طی دوره

زمانی ۱۹۸۷-۱۹۶۰

کشور	۱۹۷۳-۱۹۶۳	۱۹۸۷-۱۹۷۴	۱۹۸۷-۱۹۶۰
الف) کشورهای توسعه یافته			
بنین	۱۵۵/۷۹	۲۲۷/۵۶	۶۱/۴۲
بولیوی	۳۶/۶۱	۱۴۵/۵۷	۲۴/۷۵
برزیل	۲۱/۷۴	۱۰۳/۰۳	۸۴/۷۹
بورکینافاسو	۱۱۵/۵۲	۱۲۰/۵۲	۴۰/۵۲
برمه	۱۹۰/۱۸	۱۰۴/۸۵	۴۳/۳۵
بروندی	۸۴/۶۳	۵۲/۵۷	۵۶/۵۰
کلمبیا	۴۹/۰۱	۶۴/۷۹	۲۶/۵۸
ساحل عاج	۲۱/۳۱	۱۲۸/۲۳	۷۵/۱۳
قبرس	۴۵/۸۲	۵۵/۲۶	۱۶/۳۳
جمهوری دومینیکن	۱۰۸/۱۵	۲۹/۹۱	۲۰/۱۳
اکوادور	۹۹/۶۷	۳۰/۹۹	۲۰/۷۴
السالوادور	۱۵/۵۰	۱۶۷/۱۰	۳۶/۲۶
اتیوپی	۴۸/۷۳	۲۸۳/۹۶	۳۱/۲۵
گرانادا	۲۸/۳۰	۴۹/۴۴	۲۰/۷۴
گویان	۳۸/۹۷	۹۸/۷۳	۲۴/۵۶
هندوراس	۲۲/۰۰	۶۷/۶۸	۲۴/۵۶
هند	۸۴/۸۲	۳۱/۹۲	۲۸/۲۹
اندونزی	۱۱/۰۵	۱۴/۹۲	۱۵/۱۸
ایران	۴۳/۷۷	۱۶۱/۵۸	۲۸/۷۶
اسرائیل	۱۳/۴۵	۲۶/۶۰	۱۶/۲۷
جامایکا	۳۵/۳۲	۱۰/۴۵	۱۹/۷۰

ادامه جدول ۱.

کشور	۱۹۷۳-۱۹۶۳	۱۹۸۷-۱۹۷۴	۱۹۸۷-۱۹۶۰
اردن	۲۸/۴۷	۲۱۰/۹۰	۷۷/۰۴
کنیا	۳۶/۲۳	۲۹/۲۳	۲۹/۷۶
کره	۱۴/۹۶	۱۴/۲۷	۱۱/۴۰
لیبریا	۱۹/۵۶	۵/۴۲	۱۱/۲۹
مالاوی	۲۵/۴۳	۱۹/۵۳	۲۳/۲۱
مالزی	۴۰/۷۸	۷۳/۷۷	۳۲/۸۰
مالت	۲۱/۵۲	۱۱/۷۷	۱۹/۴۶
موریس	۳۲/۳۷	۱۱۹/۱۵	۷۵/۰۰
مراکش	۳۵/۰۴	۷۱/۵۶	۲۹/۳۸
نیکاراگوا	۲۴/۳۵	۲۷/۲۲	۳۴/۹۲
نیجر	۶۸/۸۰	۴۷/۸۱	۴۲/۶۸
نیجریه	۳۹/۶۸	۱۳/۸۶	۳۱/۴۱
عمان	۵۵/۹۲	۱۵/۷۳	۵۴/۷۷
پاکستان	۲۰/۹۳	۱۱۴/۱۰	۹۲/۹۷
پاناما	۱۸/۱۳	۷۱/۲۷	۱۹/۳۸
پاراگوئه	۴۱/۹۶	۹۲/۶۴	۴۴/۱۹
پرو	۴۶/۱۳	۱۶/۲۵	۱۶/۳۲
فیلیپین	۶۹/۱۲	۳۱/۸۷	۱۰/۴۳
قطر	۱۷/۲۶	۱۱/۷۹	۱۴/۳۳
رواندا	۳۶/۸۲	۵۲/۹۲	۱۱/۰۲
عربستان سعودی	۱۷/۵۲	۱۲۸/۳۳	۱۷/۰۵
سنگال	۱۷/۵۱	۵۷/۰۹	۱۸/۸۳
سريلانكا	۱۳۲/۰۱	۵۴/۳۸	۲۶/۵۳

ادامه جدول ۱.

کشور	۱۹۷۳-۱۹۶۳	۱۹۸۷-۱۹۷۴	۱۹۸۷-۱۹۶۰
سوریه	۳۶/۴۶	۲۷/۳۶	۲۱/۸۵
تانزانیا	۶۵/۱۲	۴۸/۶۵	۳۵/۵۳
تایلند	۳۲/۶۱	۳۵/۸۹	۳۵/۶۱
توگو	۴۳/۷۸	۶۱/۲۲	۸۴/۴۳
ترینیداد	۳۶/۱۷	۱۱/۴۹	۲۷/۱۵
تونس	۱۲۷/۰۱	۶۵/۶۴	۴۶/۲۱
ترکیه	۲۰/۰۲	۲۵/۷۵	۱۸/۸۷
امارات متحده عربی	۲۶/۰۶	۶۶/۶۰	۲۵/۶۳
ونزوئلا	۶۹/۳۷	۵۱/۶۰	۶۸/۰۰
ساموا	۵۲/۸۷	۷۳/۰۹	۷۵/۰۰
زامبیا	۶۴/۴۷	۴۶/۲۵	۲۷/۴۴
زیمبابوه	۱۷/۳۷	۷۳/۳۷	۲۹/۱۸
X	۴۷/۹۵	۶۹/۸۰	۳۴/۹۴
σX	۳۷/۶۰	۵۸/۳۲	۲۱/۱۱
C.V	۷۸/۴۱	۸۴/۵۵	۶۰/۵۹
ب) کشورهای توسعه یافته			
استرالیا	۱۵/۹۰	۱۰/۷۰	۴/۵۵
اتریش	۱۹/۸۹	۱۷/۹۲	۶/۷۵
بلژیک	۱۷/۵۳	۳۱/۸۴	۸/۲۷
کانادا	۲۷/۸۸	۹/۹۲	۵/۶۳
فنلاند	۱۶/۰۱	۱۶/۱۱	۵/۸۳
فرانسه	۲۵/۲۹	۱۹/۷۷	۶/۸۱
آلمان	۱۶/۳۵	۱۶/۶۱	۴/۸۳

ادامه جدول ۱.

کشور	۱۹۷۳-۱۹۶۳	۱۹۸۷-۱۹۷۴	۱۹۸۷-۱۹۶۰
یونان	۲۳/۰۵	۱۷/۴۷	۶/۲۶
ایسلند	۶۵/۸۴	۱۷/۲۰	۳۵/۷۲
ایرلند	۱۸/۶۶	۲۳/۶۲	۵/۲۳
ایتالیا	۱۸/۸۲	۱۳/۰۱	۴/۹۱
ژاپن	۱۶/۰۶	۱۶/۳۶	۴/۵۵
زلاند نو	۵۵/۰۲	۳۲/۱۰	۱۴/۵۵
نروژ	۱۵/۴۷	۱۳/۳۲	۴/۹۸
اسپانیا	۱۸/۷۵	۱۱/۸۶	۴/۷۸
سوئد	۱۹/۰۱	۲۲/۹۵	۷/۰۱
سوئیس	۱۹/۱۸	۱۱/۴۰	۴/۲۲
انگلستان	۲۷/۳۶	۱۳/۸۴	۵/۶۳
آمریکا	۲۳/۰۹	۱۸/۴۰	۶/۸۳
یوگسلاوی	۲۸/۴۰	۱۸/۵۶	۴/۴۷
X	۲۴/۳۸	۱۷/۶۳	۷/۵۹
σX	۱۲/۷۹	۶/۰	۶/۶۵
C.V	۵۲/۴۶	۳۴/۰۴	۸۷/۶۶
نسبت شاخص بی ثباتی کشورهای توسعه نیافته به کشورهای توسعه یافته	۱/۹۵	۳/۹۶	۴/۵۹

X: میانگین شاخص بی ثباتی

 σX : انحراف استاندارد تخمین شاخص بی ثباتی

C.V: ضریب تغییرات انحراف معیار شاخص بی ثباتی

منبع آمار: صندوق بین المللی پول. سالنامه آمار مالی بین المللی. ۱۹۸۸.

موضوع دوم، بررسی این مسئله است که آیا درجه بی ثباتی صادراتی در طول زمان تغییر کرده است و چگونه و به چه نحو. به این سبب، شاخص بی ثباتی برای دوره‌های مختلف را در کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته در جدول ۱ آورده‌ایم. از جدول ۱ پیداست که میانگین شاخص بی ثباتی صادرات کشورهای در حال توسعه از ۴۷/۹۵ درصد در طول دوره ۱۹۶۰-۱۹۷۳ به ۶۹/۸۰ درصد در دوره ۱۹۷۴-۱۹۸۷ افزایش یافت، یعنی ۳۱/۳۰ درصد افزایش داشته است، در حالی که در این مدت، این شاخص برای کشورهای توسعه یافته از سطح خیلی پایین تر ۲۴/۳۸ درصد به ۱۷/۶۳ درصد کاهش یافته است، یعنی کاهش معادل ۲۷/۶۹ درصد در طول همان مدت داشته است. بنابراین، نسبت شاخص بی ثباتی کشورهای در حال توسعه به کشورهای توسعه یافته، از ۱/۹۵ در طول ۱۹۶۰-۱۹۷۳ به ۳/۹۶ در دوره ۱۹۷۴-۱۹۸۷ افزایش یافته است که دلالت بر درجه بالای بی ثباتی در کشورهای در حال توسعه نسبت به کشورهای توسعه یافته است. فاصله بی ثباتی در طول دوره افزایش یافته است و کشورهای در حال توسعه را نسبت به نوسان در صادرات بیشتر آسیب پذیر نموده است. این نتیجه گیری با یافته‌های ارب - شیاو - کمپو (Erb - Schaivo - Compo, 1971)، کنن و ویوداس (Kenen and Voivodas, 1972)، نایا (Naya, 1933)، لاسون (Lawson, 1974)، نودسن و پارس (Knudsen and Parnes, 1975) و شی هی (Sheehy, 1977) در تضاد است. اما با نتایج مطالعات لیت (Leith, 1970)، لاو (Love, 1977) و لانسیری (Lancieri, 1978) مطابقت دارد. بنابراین، یافته‌های ما در این مطالعه نشان می‌دهد که برای کشورهای در حال توسعه بین سالهای ۱۹۶۰-۱۹۸۷ هیچ تغییری صورت نگرفته است. اگر هم تغییری در شاخص بی ثباتی بوده، آن طوری که استین (Stein, 1977) و دیگران مدعی "کاهش در بی ثباتی صادراتی دنیا" بوده‌اند، تنها کشورهای توسعه یافته از آن نفع برده‌اند.

رابطه بین بی ثباتی در دریافتیهای صادراتی با بی ثباتی در قیمت و مقدار

اینکه آیا تمایل نسبی سطح بی ثباتی در دریافتیهای ارزی با سطح نسبی قیمت یا سطح نسبی مقدار صادراتی همراه است، از اهمیت بسیاری برخوردار است. به این سبب، ما شاخصهای بی ثباتی قیمت کالاهای صادراتی و بی ثباتی در حجم صادرات (مقدار صادرات) را برای تمام کشورهای

که اطلاعات آماری آنها موجود بوده است محاسبه کرده ایم و نتیجه را در جدول ۲ خلاصه کرده ایم. بررسی اطلاعات ارائه شده در آنجا نشان می دهد که میانگین شاخص بی ثباتی برای مقدار صادرات کشورهای توسعه نیافته بیشتر از چهار برابر آن برای کشورهای توسعه یافته است و بی ثباتی در قیمت کشورهای در حال توسعه نیز تقریباً دو برابر آن در کشورهای توسعه یافته است. با دقت بیشتر در جدول ۲ می بینیم که ۲۵ کشور از ۵۷ کشور در حال توسعه که در جدول آمده است، شاخص بی ثباتی در یافته های ارزی بزرگتر از هر دو شاخص بی ثباتی در قیمت و مقدار است. این نکته، بر آن دلالت می کند که تقریباً برای نیمی از کشورهای توسعه نیافته، نوسان در قیمت و مقدار کالاهای صادراتی در طول مدت مورد مطالعه یکدیگر را جبران نکرده، بلکه روی یکدیگر در یک مسیر فشار می آورده اند. اما این عارضه تنها در یک کشور توسعه یافته (زلاند نو) اتفاق افتاده است (نگاه کنید به جدول ۲).

جدول ۲. شاخصهای بی ثباتی در قیمت و مقدار کشورهای توسعه نیافته و توسعه یافته، طی دوره زمانی ۱۹۶۰-۱۹۸۷

Ip	Iq	کشور
		الف) کشورهای در حال توسعه
۲۱/۵۸	۹۳/۴۱	بنین
۱۶/۸۴	۷۹/۶۳	بولیوی
۵/۳۳	۸/۵۳	برزیل
۲۲/۶۸	۴۰/۰۱	بورکینافاسو
۹۳/۱۹	۴۴/۲۸	برمه
۲۴/۹۸	۶۱/۴۴	بروندی
۱۶۰/۸۶	۴۵/۹۱	کلمبیا
۱۳/۱۱	۷۹/۰۸	ساحل عاج
۱۷۵/۳۲	۱۵/۶۳	قبرس
۷/۷۴	۶۱/۰۹	جمهوری دومینیکن
۲۰/۸۱	۳۳/۹۳	اکوادور

ادامه جدول ۲.

Ip	Iq	کشور
۸/۰۱	۳۵/۳۹	السالوادور
۵۰/۴۹	۸/۷۶	اتیوپی
۸/۸۱	۹۷/۰۸	گرانادا
۲۰/۰۲	۳۶/۶۸	گویان
۴۲/۰۹	۲۲/۱۵	هندوراس
۳/۸۵	۱۴/۵۳	هند
۴/۰۵	۲/۸۴	اندونزی
۲۱/۴۰	۱۲۲/۳۶	ایران
۱۵/۲۸	۵/۲۱	اسرائیل
۱/۵۸	۱۲/۹۴	جامائیکا
۱/۵۸	۳۰/۴۰	اردن
۴۲/۷۳	۱۰/۴۰	کنیا
۳/۲۹	۱/۶۲	کره
۷۲/۲۶	۵/۵۱	لیبریا
۵/۳۲	۲۶/۹۲	مالاوی
۴۹/۹۰	۳۶۴/۱۹	مالزی
۱۹/۳۷	۱۴/۴۴	مالت
۳/۵۳	۸/۶۷	مراکش
۳/۷۵	۱۵/۷۸	نیکاراگوا
۵۵/۹۴	۳۱/۱۷	نیجریه
۰/۷۷	۲/۸۴	نیجریه
۱۹/۹۷	۱۰/۲۷	عمان
۴۴/۳۰	۵۵/۱۴	پاکستان
۵۰/۲۶	۱۴/۰۷	پاناما
۱۰/۲۱	۲۶/۳۳	پاراگوئه
۱۲/۱۸	۳۱/۶۱	پرو

ادامه جدول ۲.

Ip	Iq	کشور
۹۴/۱۰	۷/۴۰	فیلیپین
۰/۰۱	۰/۲۹	قطر
۱۶/۲۵	۸/۵۰	رواندا
۱۵/۲۰	۲/۴۵	عربستان سعودی
۱۲۳/۷۱	۲۸/۳۴	سنگال
۱۱/۵۶	۱۱/۰۹	سریلانکا
۴۸/۶۶	۲۰/۲۶	سوریه
۵۸/۱۱	۱۳۲/۰۳	تانزانیا
۰/۸۷	۹/۷۱	تایلند
۱۱/۷۷	۲۹/۲۴	توگو
۰/۲۹	۳۲/۹۹	ترینیداد
۳۸/۷۴	۷/۶۹	تونس
۶/۶۹	۱۱۴/۳۵	ترکیه
-	۱۷/۲۱	امارات متحده عربی
۰/۵۵	۱/۹۳	ونزوئلا
۶۷/۷۷	۷۸/۵۳	زامبیا
۴۶/۵۶	۱۷/۹۸	زیمبابوه
۳۳/۰۵	۳۸/۱۰	X
۴۰/۲۰	۵۴/۸۷	σX
۱۰۵/۰۳	۱۴۴/۰۱	C.V
۸/۰۹	۱۳/۴۱	استرالیا
۲۹/۳۶	۵/۴۷	اتریش
۴۸/۱۷	۶/۶۱	بلژیک
۲/۲۵	۸/۷۰	ب کشورهای توسعه یافته کانادا

ادامه جدول ۲.

کشور	Iq	Ip
فنلاند	۱۱/۸۸	۲۶/۴۳
فرانسه	۵/۶۶	۹/۶۴
آلمان	۷/۲۸	۱۵/۳۷
یونان	۱۱/۲۰	۸/۷۶
ایسلند	۱۹/۳۱	۷۶/۳۴
ایرلند	۴/۸۲	۲۸/۲۳
ایتالیا	۶/۲۲	۲۰/۰۲
ژاپن	۶/۶۶	۹/۷۶
زلاندنو	۸/۵۲	۳/۶۷
نروژ	۷/۰۴	۱۹/۲۷
اسپانیا	۶/۳۴	۱۴/۴۰
سوئد	۷/۶۴	۱۳/۳۹
سوئیس	۹/۴۶	۸/۶۶
انگلستان	۷/۱۶	۲۲/۳۲
آمریکا	۱/۷۶	۶/۸۴
یوگسلاوی	۸/۱۷	۴/۵۶
X	۸/۷۱	۱۷/۴۳
σX	۳/۵۶	۱۷/۲۶
C.V	۴۳/۹۴	۹۹/۰۴

Iq: بی ثباتی در مقدار صادرات

Ip: بی ثباتی در قیمت کالاهای صادراتی

X: میانگین شاخص بی ثباتی

 σX : انحراف استاندارد تخمین شاخص بی ثباتی

C.V: ضریب تغییرات از معیار شاخص بی ثباتی

منبع آمار: صندوق بین المللی پول. سالنامه آمارهای مالی بین المللی. ۱۹۸۸.

وقتی که ماکشورها را بر اساس شاخصهای بی ثباتی در یافتیهای ارزی، شاخص قیمت کالاهای صادراتی و شاخص بی ثباتی در مقدار کالاهای صادراتی رتبه بندی می نمایم به وسیله ضریب همبستگی رتبه ای کارل پیرسون تأیید می شود. نتیجه آزمون را در جدول ۳ آورده ایم. همان طوری که از جدول پیداست، شاخص بی ثباتی کشورهای در حال توسعه از هر دو بی ثباتی، قیمت و مقدار متأثر شده است. اما ضریب همبستگی رتبه ای تنها در مورد بی ثباتی قیمتها معنی دار است. این یافته ها فرضیه ای را تأیید می کنند که بی ثباتی قیمت در مقایسه با بی ثباتی در مقدار در کشورهای در حال توسعه محدودیت جدیتری ایجاد می کند. اما برای کشورهای در حال توسعه هیچ نتیجه معنی داری به دست نمی دهد. این امر، دلالت بر آن دارد که نه نوسان در قیمت و نه نوسان در مقدار صادرات هیچ گونه محدودیتی روی در یافتیهای ارزی آنها نمی گذارد.

جدول ۳. همبستگی رتبه ای بین بی ثباتی در یافتیهای صادراتی با بی ثباتی در قیمت و مقدار کالاهای صادراتی کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته در طول دوره ۱۹۶۰-۱۹۸۷

گروه کشورها	متغیرها	ضریب همبستگی	درجه آزادی
کشورهای توسعه نیافته	در یافتیها - مقدار	۰/۱۳۸۰ (۱/۰۴۰۱)	۵۶
کشورهای توسعه نیافته	در یافتیها - قیمت	۰/۳۰۵۰* (۲/۳۹۶۵)	۵۶
کشورهای توسعه یافته	در یافتیها - مقدار	۰/۳۰۵۳ (۱/۳۲۱۷)	۱۷
کشورهای توسعه یافته	در یافتیها - قیمت	۰/۲۳۵۱ (۰/۹۹۷۲)	۱۷

ارقام داخل دو کمان، اعداد (t) هستند.

* معنی دار در سطح ۹۵ درصد.

منبع آمار: صندوق بین المللی پول. سالنامه آمارهای مالی بین المللی. ۱۹۸۸.

تأثیر بی ثباتی صادرات بر رشد درآمد

باید توجه داشت که بخش صادرات هم به صورت مستقیم و هم به صورت غیر مستقیم بر اقتصاد

تأثیر می‌گذارد. بنابراین، انواع گوناگونی از عوامل هستند که ممکن است به آسانی قابل اندازه‌گیری نباشند. در نتیجه، این موضوع نمی‌تواند به آسانی به عنوان فرضیات قابل تحلیل بیان شود. علاوه بر آن، ممکن است که هیچ‌گونه رابطه و سازگاری بین رشد اقتصادی و دریافتیهای صادراتی وجود نداشته باشد، به ویژه وقتی که کشورهای در حال توسعه از طریق استفاده از معیارهای پولی و مالی که تأثیر ضریب افزایش این نوسانهای صادراتی را کاهش می‌دهد برای مقابله با این نوسانهای صادراتی تلاشها و اقداماتی انجام داده‌اند. اما این امر، لزوماً به معنای از بین بردن تأثیر صادرات بر رشد اقتصادی نیست. بحث مربوط به هزینه فرصت از دست رفته در مورد بی‌ثباتی است که نیروی کار ماهر کمیاب باید از کارهای دیگر بیرون کشیده شود تا با بحرانهای تراز پرداختها و دیگر مشکلات اداری که از بی‌ثباتی صادراتی نتیجه می‌شود، مقابله نماید. اما موازنه خود به خود صورت نمی‌گیرد. نظارت مداوم و توجه به آن ممکن است توجه نیروی ماهر کمیاب و دیگر منابع را از مسائل نسبتاً مهم توسعه منحرف نماید. بدین روی، هزینه فرصت از دست رفته کاستن بی‌ثباتی ممکن است خیلی بالا باشد، خاصه اگر ما متغیرهای کلان اقتصادی از قبیل سیاست ارز خارجی، سیاستهای پولی و مالی که بر نرخ بهره بومی و کسری بودجه دولتی تأثیر می‌گذارد و سیاستهای قیمتگذاری کالاهای بخشهای اقتصادی (پایین آوردن قیمت کالاهای کشاورزی) و عوامل نهادی زیاد دیگر مربوط به بازار مالی و سرمایه‌ای و جمع‌آوری منابع داخلی را در نظر بگیریم. برای مثال، با وخیم شدن کسری حساب جاری تجاری، ممکن است نیاز به وام خارجی اضافی باشد تا بتوان کسری بیشتری را جبران نمود که در برگشت مستلزم پرداخت مبلغ بیشتر بابت فرع و همچنین کسری پرداختهای بیشتری شود.

به علاوه، وخیم شدن کسری حساب جاری ممکن است نیاز به ارزشکاهی پول ملی باشد که منجر به احتکار پول و فرار سرمایه می‌شود.^۱ این در برگشت، کسری حساب جاری را وخیمتر می‌نماید و اغلب چنین کشوری را مجبور به انجام دور جدیدی از ارزشکاهی می‌نماید که با خود اثر بی‌ثباتی در احتکار پول، فرار سرمایه و فشار بیشتر روی تراز حساب جاری به همراه دارد. جریان جمعی عدم تعادل همچنان تکرار می‌گردد.

نوسان در دریافتیهای صادراتی، همچنین کشورهای در حال توسعه را وادار به کاستن واردات می‌نماید. شواهد تجربی همچنین تأیید می‌کند که در چنین حالتی بار تعدیل در واردات بیشتر روی

۱. تخمینهای موجود نشان می‌دهد که از هر سه دلار وام خارجی توسط هشت کشور در حال توسعه مقر و ض دنیا، دست کم یک دلار از طریق فرار سرمایه در طول دوره ۱۹۷۴-۱۹۸۲ از این کشورها خارج شده است (نگاه کنید به: M.S.Khan and Cuddington, 1985; M.P. Dooley and others, 1983; UIDO, 1987, p.74; N.Hague, 1985).

کالاهای سرمایه‌ای و کالاهای واسطه‌ای صنعتی می‌افتد (UNIDO, 1987, pp.17-26). به سبب مرحله نوپا بودن توسعه آنها و درجه بالایی از وابستگی وارداتی کالاهای سرمایه‌ای و کالاهای واسطه‌ای اساسی^۱، در اغلب کشورهای در حال توسعه، یک کاهش در ظرفیت وارداتی در برگشت می‌تواند تأثیر معکوسی بر رشد اقتصادی آنها بگذارد که به خوبی اثبات شده است (Helbiner, 1984; Dooley and others, 1983). به ویژه محدودیت واردات، از سه طریق رشد صنایع کارخانه‌ای را محدود می‌کند. از طرف عرضه، محدود کردن واردات ماشین آلات و تجهیزات نرخ گسترش ظرفیت تولیدی را کاهش می‌دهد. به همین صورت، کاهش واردات کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای لازم به کمی استفاده از ظرفیت می‌انجامد و اغلب در کل تولید اختلال ایجاد می‌کند. کاهش در سرمایه‌گذاری منجر به سطح پایین تر تقاضای مؤثر و سطح پایین تر تولید از طریق عملکرد سازوکار ضریب افزایش در مورد صنایع کالاهای مصرفی که جهت بازار داخلی است و، بدین روی، محدودیت بر بخش تقاضا می‌گردد (UNIDO, 1987, p.18).

برای ارزیابی و آزمون آماری تأثیر بی‌ثباتی صادراتی بر رشد اقتصادی و رشد صادرات در طول زمان، نرخ رشد محصول ناخالص داخلی و صادرات به عنوان متغیرهای وابسته روی شاخص بی‌ثباتی دریافته‌های صادراتی مدلهای رگرسیونی برای هر دوی کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه به شکل زیر تخمین زده شده است.

$$X_{LDC} = a + bI_x + U \quad (۲)$$

$$Y_{LDC} = b_1 + b_2I_x + e \quad (۳)$$

$$X_{DC} = c + NI_x + U^1 \quad (۴)$$

$$Y_{DC} = c_1 + N_1I + e^1 \quad (۵)$$

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۱. مقایسه آمار سری زمانی واردات ماشین آلات و مواد خام روی سرمایه‌گذاری در طول مدت ۱۹۷۸-۱۹۸۴ یک رابطه معنی‌داری را بین این متغیرها نشان می‌دهد، این معادله تخمین زده شده براساس ۱۳ کشور به صورت زیر است:

$$\ln MI = -1/3390 + 1/334 ** \ln MK_{-1}$$

$$(-4/27) \quad (23/15)$$

واردات کالاهای واسطه‌ای یاداده‌های وارداتی است = MIS = ۰/۲۷ ; D.W = ۰/۷۵ ; R⁻² =

** معنی‌دار در سطح ۹۹ درصد است (نگاه کنید به UNIDO 1987, pp. 77-82).

جایی که X و Y نرخهای رشد صادرات و محصول ناخالص داخلی، I_x شاخص بی ثباتی در صادرات، a, b_1, c و c_1 ارقام ثابت هستند، N و N_1 ضریبهای مورد محاسبه هستند. e, U و e^1 ارقام تصادفی اخلاص کننده هستند که فرض شده است که به طور نرمال با میانگین صفر و واریانس ثابت توزیع شده باشند، یعنی $e \sim NID(0, \sigma^2)$.

ضریبهای مورد تخمین معادلات فوق برای دوره ۱۹۶۰-۱۹۸۷ همراه با مقادیر t و R^{-2} در جدول ۴ ارائه شده اند. همان طوری که از جدول ۴ پیداست، نتیجه تخمین معادلات فوق نشان می دهد که بی ثباتی در صادرات به نظر می رسد که تأثیر منفی و معنی داری بر صادرات و رشد درآمد کشورهای در حال توسعه می گذارد، اما تأثیر آن بر روی هر کدام از متغیرهای فوق در کشورهای توسعه یافته معنی دار نیست. بنابراین، نتیجه این آزمون ادعای گلزاکوس (Glezakos, 1973) را مبنی بر اینکه "بی ثباتی صادراتی تنها برای کشورهای توسعه نیافته مضر است" (ص ۶۷۴) تأیید می نماید.

جدول ۴. بی ثباتی صادرات و رشد اقتصادی (۱۹۶۰-۱۹۸۷)

معادله	گروه کشورها	متغیرهای وابسته	ارقام ثابت	بی ثباتی در صادرات	F^2	R^{-2}
(۱-۱)	کشورهای توسعه نیافته	Y	۱/۲۱۴۱	-۷/۴۱۲۱	۷۵/۹۹۵۶	۰/۸۱۴۵
(۱-۲)	کشورهای توسعه نیافته	X	(۱/۰۵۱۹)	(۲/۱۵۶۵)	۳۵/۲۷۱۱	۰/۵۳۵۶
(۱-۳)	کشورهای توسعه یافته	Y	-۰/۷۹۲۸*	-۳/۷۸۶۵**	۰/۲۱۲۱	-۰/۰۴۳۲
(۱-۴)	کشورهای توسعه یافته	X	(-۲/۵۰۴۱)	(۳/۹۵۴۱)	۰/۶۵۹۰	۰/۱۸۲۷
			۳/۶۵۴۳**	۰/۰۱۶۶		
			(۳/۲۳۴۴)	(۰/۴۶۰۶)		
			۶/۰۳۹۳**	-۰/۰۵۸۶		
			(۲/۶۶۵۱)	(۰/۸۱۱۸)		

ارقام داخل دو کمان، اعداد t هستند.

** معنی دار در سطح ۹۹ درصد.

* معنی دار در سطح ۹۵ درصد.

توجه: Y = نرخ رشد محصول ناخالص داخلی

X = نرخ رشد صادرات

I_x = شاخص بی ثباتی

منابع آمار: صندوق بین المللی پول سالنامه های آمار مالی بین المللی و سالنامه آمار درآمدهای ملی (سالهای مختلف).

علت بی‌ثباتی در صادرات

با این پیش‌فرض که بی‌ثباتی در صادرات تأثیر معکوسی بر اقتصاد داخلی کشورهای در حال توسعه می‌گذارد، مهم است که علت این بی‌ثباتی مشخص شود تا بتوان اقدامات مناسبی برای رفع آن برداشت. بحث‌های اولیه در مورد عوامل اصلی که به بی‌ثباتی در صادرات منجر می‌شود، این بود که آیا از عامل تقاضا سرچشمه می‌گیرد یا از نوسانهای ادواری در تقاضای جهانی، کشش‌پذیری عرضه‌ای درآمد و قیمت یا کنش و واکنش عوامل عرضه و تقاضا (UN, 1962; Nurkse, 1958; Murry, 1978). مطالعات اقتصادسنجی توجه خود را اساساً روی علت بی‌ثباتی بازار جهانی و دلایل ساختاری تمام هم‌خود را در موارد زیر مصروف می‌دارند: الف) کشش‌پذیری قیمتی پایین تقاضا و عرضه، ب) کشش‌پذیری درآمدی پایین تقاضا، ج) نوسانهای ناگهانی در عرضه برای علت‌های طبیعی از قبیل خشکی، سیل و جز اینها، د) اختلاف قوی در تقاضای کشورهای صنعتی برای مواد خام به پیروی از ادوار اقتصادی آنهاست، ه) تمرکز صادرات کشورهای در حال توسعه روی یک یا چند کالا و در یک یا چند بازار به عنوان عوامل تعیین‌کننده بی‌ثباتی صادرات است (Coppock, 1962; Michaely, 1962; Massel, 1964; Lanceiri, 1978; MacBean and Nguyen, 1980; Brundell et al, 1981; Love, 1986).

برای پیدا کردن این موضوع که آیا بی‌ثباتی در صادرات به سبب عوامل تقاضاست یا عرضه، ما چارچوب تحلیلی لرد (Lord, 1981)، بروک (Brook et al, 1978) و موری (Murry, 1978) را پذیرفته‌ایم و بحث خود را بر اساس مسیر تغییر قیمت یا مقدار نسبت به اخلاص در بازار می‌گذاریم. با توجه به فرضیه متداول کشش‌پذیری قیمتی پایین کوتاه مدت عرضه و تقاضای بازار جهانی، یک تمرین ساده مطالعه مقایسه‌ای به این نتیجه می‌رسد که اخلاصهای ناشی از تقاضا، منجر به حرکت در قیمت و مقدار به یک طرف می‌شود، در حالی که اخلاصهای ناشی از عرضه منجر به آن می‌شود که قیمت و مقدار در مسیرهای مخالف حرکت کنند. در پی آن، روش‌شناسی شامل اصلاح روند در سری زمانی قیمت و مقدار رگرس نمودن انحرافهای روند در مقدار صادرات در مقابل انحرافهای قیمت است. در چنین حالتی، نتیجه‌گیری در مورد منبع تقاضای بی‌ثباتی از طریق علامت (مثبت یا منفی) ضریب رگرسیون به دست می‌آید. ضریب مثبت به این صورت تعیین می‌شود که عوامل تقاضا منبع اصلی بی‌ثباتی هستند و ضریب منفی دلالت بر غلبه عوامل عرضه

خواهد داشت. ما این روش شناسی را در بازار جهانی برای مشخص کردن عوامل تعیین کننده برای ۵۷ کشور در حال توسعه و ۲۰ کشور توسعه یافته طی دوره ۱۹۶۰-۱۹۸۷ به کار گرفتیم. با محاسبه دست کم ۲۰ سال از هر کشور مشمول در هر گروه ماسعی به یافتن جواب نمودیم. نتیجه حاصل از این روش را در جدول ۵ آورده ایم. این جدول نشان می دهد که بی ثباتی در صادرات، هم در کشورهای در حال توسعه و هم در کشورهای توسعه یافته، از اخلاهای ناشی از تقاضا ناشی می شده است. اما ضریب تنها در کشورهای توسعه یافته معنی دار است که نشان می دهد صادرات کشورهای در حال توسعه، هم از عرضه و هم از تقاضا، صدمه دیده اند.

جدول ۵. رگرسیون مقدار صادرات و بی ثباتی در قیمت

نمونه کشورها	عدد ثابت	ضریب قیمت صادرات	نسبت F -	R ^۲
کشورهای توسعه نیافته	۲۹/۰۹۶۵ (۰/۷۱۸۰)	۱/۰۳۸۸۷ (۱/۰۴۷۷)	۱/۰۹۷۷	۰/۱۸۰۶
کشورهای توسعه یافته	۰/۶۹۹۸ (۰/۳۹۱۲)	۲/۲۱۳۸* (۲/۲۲۸۹)	۴/۹۶۷۸	۰/۱۷۲۸

ارقام داخل دوکمان، مقادیر (t) هستند.

* معنی دار در سطح ۹۵ درصد است.

منبع آمار: صندوق بین المللی پول، سالنامه آمار مالی بین المللی. ۱۹۸۸.

نتیجه گیری و استنباطات

اطلاعات مربوط به دریافتهای صادراتی و محصول ناخالص داخلی ۵۷ کشور در حال توسعه و ۲۰ کشور توسعه یافته در طول دوره ۱۹۶۰-۱۹۸۷ و با محاسبه دست کم یک دوره ۲۰ ساله در هر کشور، به منظور تخمین شاخص بی ثباتی در صادرات، علل و اثرهای آن مورد استفاده قرار گرفت. نتیجه نشان می دهد که بی ثباتی کشورهای در حال توسعه خیلی بیشتر از آن شاخص در کشورهای توسعه یافته است و میل به افزایش در طول دوره داشته است، در حالی که آن شاخص برای

کشورهای توسعه یافته کاهش یافته است. تخمین ما همچنین نشان می‌دهد که شاخص بی‌ثباتی کشورهای در حال توسعه همراه با بی‌ثباتی در هر دوی قیمت‌ها و مقدارهای صادراتی بوده و هم از عرضه و هم از تقاضا سرچشمه گرفته است. بدین سان، نتیجه به خوبی نشان می‌دهد که بی‌ثباتی صادراتی یک عرضه صرفاً اقتصادی است که کشورهای در حال توسعه را تهدید می‌کند. اما این امر، دلالت بر آن ندارد که کشورهای در حال توسعه نباید در راه افزایش صادرات خود بکوشند یا اینکه نباید به صادرات توجه لازم بنمایند. همچنین لزوماً به معنای آن نخواهد بود که کشورهای در حال توسعه باید در صدد یافتن راه‌های دیگر تأمین مالی برنامه‌های توسعه خود باشند یا مبادرت به قرض خارجی کنند، بلکه این نشان می‌دهد که کشورهای در حال توسعه باید تغییرات ساختاری لازم را انجام دهند یا سعی به از بین بردن موانع و محدودیتهای موجود در تقاضا و در عرضه کالاهای صادراتی خود نمایند.

در مورد سیاست اقتصادی، از جمله سیاست تثبیت قیمت که اغلب برای از بین بردن میزان تأثیر بی‌ثباتی در صادرات پیشنهاد می‌شود، باید گفت که وضعیت جدی و حساس کشورهای در حال توسعه طی هر دو دوره زمانی به ضرورت تقویت تلاش‌های موجود برای ایجاد طرح‌های اقتصادی مشترک این کشورها به منظور کمک به کشورهای ضعیف‌تر در بین خود می‌نماید. بحث تثبیتی از طرف دیگر ممکن است خیلی مؤثرتر گردد، اگر بر اساس طرح‌های منطقه‌ای مورد استفاده قرار گیرد.

از سوی دیگر، نتیجه این مطالعه نشان می‌دهد که عامل عرضه نیز به همان اندازه در ایجاد نوسان سهم داشته است و بر آن دلالت می‌نماید که کشورهای در حال توسعه می‌باید سعی کنند که محدودیت و موانع درونی خود، به ویژه مشکل عدم تعادلهای ساختاری خود را حل کنند قبل از اینکه بکوشند صادرات خود را افزایش دهند. از سوی دیگر، جایی که کالاهای صادراتی کالاهای اولیه است، ضرورت انتقال منابع را از این بخش برجسته می‌نماید. این نتیجه همچنین نشان می‌دهد که بی‌ثباتی در کشورهای در حال توسعه ساختاری است و نه موقتی، و بدین روی، اقدامات ضد ادواری در سیاست‌گذاری، از قبیل پرداخت غرامت پس‌انداز یا عدم پس‌انداز از طرف بخش خصوصی نباید دخالت مؤثر دولت را در طرح معیارها و اقدامات سیاست‌گذاری برای اصلاح این عدم تعادلها محدود کند تا بدین وسیله مزیت نسبی پویا در بخش صادرات، و نه صرفاً مزیت نسبی، حاصل گردد.

منابع

- Adam, F.G.; Behrman, J.R., and Roldan, R.A. (1979). Measuring the Impact of Primary Commodity Fluctuations on Economic Development: Coffee and Brazil *American Economic Review*. 69, 164-168.
- Askari, H.; and Weil, G. (1974). Stability of Export Earnings of Developing Nations. *Journal of Development Studies*. 11, 86-90.
- Balassa, Bela (1978). Export and Economic Growth: Further Evidence. *Journal of Development Economics*. 5, 181-189.
- Bhagwati, J. (1978). *Foreign Trade Regimes and Economic Development : Anatomy and Consequences of Exchange Control Regimes*. Ballinger: Cambridge.
- Brook, E.; Grilli, E.; and Waelbroeck, J. (1978). Commodity Price Stabilisation and the Developing Countries. *Banca Nazionale de Lavoro Quarterly Review*, 124, 79-99.
- Brundell, P., Horn , H.; and Svedberg, P. (1981). On the Causes of Instability in Export Earnings. *Oxford Bulletin of Economic and Statistics*, 43, 301-313.
- Caine, S. (1954). Instability of Producer's Income: A protest and a Proposal *Economic Journal* 64, 610-614.
- Caine, S. (1958) Comments on Professor Nurkse's Paper, *Kyklos* 11, 187-193.
- Cainecross, A.K. (1962). *Factors in Economic Development*, New York: Praeger Publisher.
- Chenery, H.B.; and Eckstein (1970). Development Alternatives for Latin America. *Journal of Political Economy*. July / August, 966-1006.
- Chenery, H.B.; and Strout A.M. (1966). Foreign Assistance and Economic Development. *American Economic Review*. Sept., 679-733.
- Coppock, J.D. (1962). *International Economic Instability*, New York: McGraw-Hill.

- Cordon, W.N. (1980). Trade Policies in J. Cuddy, H. Hughes and D. Vall (eds.), *Policies for Industrial Progress in Developing Countries*, New York: Oxford University Press.
- Cuddington, J.T. (1985). *Capital Flight: Issues, Estimates and Explanations*. Washington D.C.: World Bank Development Research Department.
- Dick, H.; Gupta, S.; Mayer, T.; and Vincent, D. (1983). The Shortrun Impact of Fluctuating Primary Commodity Prices on three Developing Economies: Colombia, Ivory Coast and Kenya. *World Development*. 11, 405-416.
- Dooley, M.P. and others (1983). An Analysis of External Debt Position of Eight Developing Countries through 1990. *International Finance Discussion Paper*. 227, Washington,, D.C.: Federal Reserve Board.
- Emery, R. (1967). The Relation of Export and Economic Growth. *Kyklos*. 20, 470-84.
- Erb, G.F.; and Schiavo-Campo, S. (1971). The Decline in World Export Instability: A Reply. *Bulletin Oxford University, Institute of Economic Studies* Aug.
- Fosu, A.K. (1991). Capital Instability and Economic Growth in Sub-Saharan Africa, *Journal of Development Studies* 28(1), October, 74-85.
- Glezakos, C. (1973). Export Instability and Economic Growth: A Statistical Verification, *Economic Development and Cultural Change*. 21, 670-678.
- Griffin and Enos (1970). Foreign Capital, Domestic Savings and Economic Development, *Bulletin of Oxford University of Economics and Statistics*. May, 99-112.
- Heberler, G. (1958). *International Trade and Economic Development* Cairo: National Bank of Egypt.
- Helleiner, G.K. (1989). *Outward Orientation, Import Instability and African Economic Growth: An Empirical Investigation*. Ottawa: University of Toronto.
- Heller, P.S.; and Richard, C. Porter (1978). Exports and Growth: An Empirical Reinvestigation, *Journal of Development Economies*. 5(2), June, 191-193.

- Hirschman, A.D. (1959). Primary Products and Substitutes: Should Technological Progress be Policed? *Kyklos*. 12, 354-361.
- Kavoussi, R.M. (1984). Export Expansion and Economic Growth: Further Empirical Evidence. *Journal of Development Economics*. 14, Jan / Feb, 241-50.
- Kenen, P.B.; and Voidas, C.S. (1972). Export Instability and Economic Growth. *Kyklos*. 25, 791-804.
- Khan, M.S.; and Hogue, N.(1985). *Foreign Borrowing and Capital Flight: A Formal Analysis*. IMF Staff Paper. 32(4), Washington, D.C.: IMF.
- Kingston, J.L. (1973). Export Instability in Latin America: The Post-war Statistical Record. *Journal of Development Area*. 7, 318-395.
- Knudsen, O.; and Parnes, A.1975). *Trade Instability and Economic Development*. Lexington, D.C.: Health and Co.
- Lam, N.V. (1980). Export Instability, Expansion and Market Concentration: A Methodological Interpretation. *Journal of Development Economics*. 7, 99-115.
- Lancieri E. (1978). Export Instability and Economic Development: A Reappraisal. *Banca Nazionale del Lavarò Quarterly Review*.125, 135-152.
- Landau, L.(1971). Saving Functions for Latin America, in H.B. Chenery (ed.) *Studies in Development Planning*. Cambridge: Harvard University Press.
- Lawson, C.W.; and Theobald, C.H., (1976). Commodity Concentration and Export Fluctuations : A Comment, *Journal of Development Studies*. 12, 274-276.
- Leff, N. (1968). Dependency Rates and Savings Rates. *American Economic Review*. December, 886-896.
- Leith, J.C. (1970). The Decline in World Export Instability. *A Comment Bulletin of the Oxford University Institute of Economics and Statistics*. 32, 267-272.
- Lim, D. (1974). Export Instability and Economic Development : The Example of West

- Malaysia. *Oxford Economic Papers*. 26, 78-92.
- Lim, D. (1980). Income Distribution, Export Instability and Savings Behaviour, *Economic Development and Cultural Change*. 30, 359-364.
- Little, Ian; Scitovsky, Tibor; and Scatt, M. (1970). *Industry and Trade in Some Developing Countries: A Comparative Study*. London: Oxford University Press.
- Love, James (1985). Export Instability: An Alternative Analysis of Causes. *Journal of Development Studies*. 21, 244-252.
- Love, James (1987). Export Instability in Less Developed Countries: Causes and Consequences. *Journal of Economic Studies*. 14 (2).
- Massell, B.F. (1964). Export Concentration and Fluctuation in Export Earnings: A Cross Section Analysis. *American Economic Review*. 54, 47-63.
- MacBean, A.I.(1966). *Export Instability and Economic Development*. London: George Allen and Unwin.
- MacBean, A.I.; and Nguyen, D.T.(1980). Commodity Concentration and Export Earnings Instability: A Mathematical Analysis. *Economic Journal*. 90, 354-62.
- MacBean (1981). Commodity Concentration and Export Earnings Instability: A Reply. *Economy Journal*. 91.
- Maizels, A. (1968a). Review of Export Instability and Economic Development by A.I. MacBean. *American Economic Review*. 58, 575-580.
- Maizels, A. (1968b). *Exports and Economic Growth in Developing Countries*. London: Cambridge University Press.
- Massell, B.F.(1970). Export Instability and Economic Structure. *American Economic Review*. 60, 618-630.
- McKinnon, R.I. (1964). Foreign Exchange Constraints in Economic Development and Efficient Aid Allocation. *Economic Journal*. June, 338-409

- Meier, G.M. (1963). *International Trade and Development*. New York: Harper & Row
- Michaely, M.(1962). *Concentration in International Trade*. Amsterdam: Holland.
- Michaely, M. (1978). Exports and Growth: An Empirical Investigation. *Journal of Development and Cultural Change*. 27, 61-73.
- Moran, Criostian (1983). Export Fluctuations and Economic Growth: An Empirical Analysis. *Journal of Development Economics*. 12, 195-218.
- Myrdal G.(1956). *An International Economy*. New York: Haper & Bros.
- Naya, S. (1973). Fluctuations in Export Earnings and Economic Patterns of Asian Countries. *Economic Development and Cultural Change*. 21, 629-641.
- Nurkse, R. (1958a). Trade Fluctuations and Buffer Policies of Low Income Countries. *Kyklos*. 11, 141-54.
- Nurkse, R. (1958b). Trade Fluctuations and Buffer Policies of Low Income Countries: Epilogue. *Kyklos*. 11, 244-265.
- Nziramasanga, N.T. and Obidegwu, C. (1981). Primary Commodity Price Fluctuations and Developing Countries: An Econometric Model of Cooper and Zambia. *Journal of Development Economic*. 9, 89, 119.
- Provolos, T. (1981). *Coffee and the Ivory Least : An Economic Study*. Lexington, D.C.: Health and Co.
- Ram, R. (1985). Exports and Economic Growth: Some Additional Evidences. *Economic Development and Cultural Change* 33, January, 415-25.
- Rangarajan, C.; and Sundarajan, V. (1976). Impact of Export Fluctuation on Income - A Cross Country Analysis. *Review of Economics and Statistics*. 58, 368-372.
- Rahman, M.A (1967). The Welfare Economic of Foreign Aid, *Pakistan Development Review*. Summer, 141-157.
- Reynolds, C.W. (1963). Domestic Consequences of Export Instability. *Amercian*

- Economic Review*. 53, 93-102.
- Schiavo-Campo, S. (1968). Supplementary Financing: The Proposal and Issues. *Trade and Development*. 8, 137-154, (Stanford Food Research Institute Studies in Agricultural Economics).
- Sheehey, E. (1977). Levels and Sources of Export Instability: Some Recent Evidence. *Kyklos*. 319-324.
- Singer, H.W.(1950). The Distribution of Gains between Investing and Borrowing Countries. *American Economic Review*. May.
- Singh, S.K.(1975). *Development Economics*. Massachusetts: Health and company, 473-485.
- Souter, G.N. (1977). Export Instability and Concentration in the Less Developed Countries. *Journal of Development Economics*. 4, 279-297.
- Stein, L. (1978). Export Instability and Economic Development: A Review of Some Recent Findings. *Banca Nazionale de Lavoro Quarterly Review*. Rome.
- Taylor, W.G.(1981). Growth and Export Expansion in Developing Countries; Some Empirical Evidence. *Journal of Development Economics*. 9, 121-130.
- Turner, R.E.; and P.J. Cambert (1981). Commodity Concentration and Export Earnings Instability: A Comment *Economic Journal*. 91, 755-757.
- UNIDO(1987). *Industry and Development Global Report*.
- United Nations (1952). *Instability in Export Markets of Underdeveloped Countries*. New York.
- United Nations (1959). *World Economic Survey*. New York.
- United Nations (1985). *Trade and Development Report*.
- Voivodes, C.S. (1974). The Effect of Foreign Exchange Instability on Growth. *Review of Economics and Statistics*. 56, 410-412.

- Weisskoff, T.E.(1972). The Impact of Foreign Capital Inflow on Domestic Savings in Underdeveloped Countries. *Journal of Internal Economies*. 21, 25-38.
- Weisskoff, T.E. (1972). An Econometric Test of Alternative Constraints on Growth of Underdeveloped Countries. *Review of Economics and Statistics*. Feb, 67-68.
- World Bank (1972). *World Development Report*.
- Yotopoulos, P.A.; and Nugent, J.B.(1976). *Economics of Development: Empirical Investigations*. New York: Harper and Row.

